

Noty

PLAN RAPACKIEGO — AKT DYPLMATYCZNY O ZASIĘGU ŚWIATOWYM

Pół roku upłynęło od momentu, gdy sformułowany został polski projekt utworzenia w Europie Środkowej strefy bezatomowej. Projekt ten nazywany jest potocznie w całym świecie planem Rapackiego. Z perspektywy minionego półrocza (p. „Przegląd Zachodni“ w dziale „Noty“ 1957, nr 6 i 1958, nr 1) można obserwować w kształtowaniu się planu Rapackiego trzy następujące etapy:

Etap pierwszy — to przemówienie min. Adama Rapackiego, wygłoszone 2 października 1957 r. na początku sesji Ogólnego Zgromadzenia ONZ. Wielka liczba przemówień wygłaszanych przy tej okazji sprawia, że niejedna cenna myśl zostaje wyłowiona dopiero po wielu miesiącach, wtedy gdy istnieje czas na spokojne analizowanie tych przemówień. Tak się stało również z przemówieniem min. Rapackiego. Zasadnicza jego analiza przypada na drugą połowę grudnia 1957 r. po wygłoszeniu przez min. A. Rapackiego przemówienia w Komisji Spraw Zagranicznych Sejmu na temat programu naszej polityki zagranicznej. Plan Rapackiego jest w tym okresie jedną z najwięźlejszych formuł rozbrojeniowych, jakie zgłoszono w Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jest to jednocześnie formuła tak treściwa, że od wielu miesięcy stanowi przedmiot tysięcy komentarzy w prasie całego świata.

Etap drugi — przypada na okres rozmów Rapacki — Gromyko, odbytych w Moskwie z inicjatywy Polski w dniach od 28 stycznia do 1 lutego br. Ten etap wymaga szczegółowego omówienia. Według urzędowego komunikatu, ogłoszonego po rozmowach w Moskwie, dotyczyły one wniosku Polski, uzgodnionego z innymi członkami Układu Warszawskiego, w sprawie utworzenia w Europie Środkowej strefy wolnej od produkcji i magazynowania broni jądrowej, obejmującej Polskę, Czechosłowację, NRD i NRF. Dokonano także wymiany poglądów w sprawie niektórych innych aktualnych problemów sytuacji międzynarodowej.

1) Obie strony stwierdziły, że wbrew oporom pewnych kół, coraz powszechniej rozwija się w szerokich sferach społecznych i w poważnych kołach politycznych dążność do porozumienia w sprawie nie rozstrzygniętych problemów, szczególnie w dziedzinie rozbrojenia. Dążności tej odpowiadają niedawne propozycje ZSRR w sprawie zwołania międzynarodowej konferencji, z udziałem szefów rządów szeregu państw. Rząd polski powitał z uznaniem te propozycje i udzieli im pełnego poparcia. Strony stwierdziły także, że wysunięty przez Polskę w dniu 2 X 1957 r. na XIII Sesji Zgromadzenia Ogólnego NZ projekt utworzenia strefy bezatomowej w środkowej Europie został przyjęty pozytywnie przez szerokie sfery społeczne i polityczne, a także w kołach rządzących niektórych krajów zachodnich. Został on słusznie oceniony jako próba dokonania realnego kroku w kierunku osiągnięcia porozumienia między Wschodem a Zachodem, w kierunku odprężenia i zmniejszenia niebezpieczeństwa wojny.

2) Obie strony podkreśliły zgodnie bezzasadność argumentów wysuwanych przez przeciwników tej propozycji. W szczególności bezpodstawny jest wysuwany przez niektóre koła — głównie w pierwszym okresie dyskusji nad propozycją polską — argument, jakoby brakiem planu było niejasne stanowisko jego inicjatorów w sprawie kontroli. Rząd polski gotów jest, w porozumieniu z innymi zainteresowanymi rządami, wziąć udział w rozpatrzeniu i realizacji skutecznego systemu kontroli w proponowanej strefie. Doświadczenia w zastosowaniu systemu kontroli w tej

ograniczonej terytorialnie strefie mogłyby być wykorzystane w przyszłych, szerszych porozumieniach rozbrojeniowych. Rząd radziecki ze swej strony wyraża gotowość wzięcia udziału w rozpatrzeniu i realizacji skutecznego systemu kontroli we wspomnianej strefie.

3) Będąc konsekwentnymi zwolennikami powszechnego rozbrojenia i przede wszystkim całkowitego wyeliminowania z uzbrojenia państw broni jądrowej, obie strony stwierdzają, że obecnie zarysowuje się realna możliwość utworzenia w centrum Europy, na styku podstawowych sił dwóch wojskowych ugrupowań — strefy bezatomowej, obejmującej terytorium czterech państw. Dlatego należy kontynuować wysiłki dla realizacji tej konkretnej propozycji, co by się przyczyniło do rozwiązania innych spornych problemów, włączając w to sprawy dotyczące redukcji liczebności obcych wojsk i broni konwencjonalnej w tej strefie, na podstawie porozumienia między zainteresowanymi państwami.

Warszawski tygodnik „Polityka“ 1958, nr 7, komentując w artykule pt. „Ewolucja“ komunikat Rapacki — Gromyko, pisze m. i. co następuje:

„... Tym razem odpowiedź i wyjaśnienia zostały dane nie w jednostronnej deklaracji rządu polskiego, lecz we wspólnym komunikacie polsko-radzieckim, ogłoszonym w wyniku kilkudniowych rozmów. Ta forma odpowiedzi miała istotne znaczenie. Projekt nasz został zgłoszony jako projekt uzgodniony ze wszystkimi państwami Paktu Warszawskiego. Rząd radziecki kilkakrotnie już w tym czasie zabierał głos w sprawie planu Rapackiego, popierając ten plan. Szczególne znaczenie miały w tej dziedzinie radzieckie sugestie o możliwości szerszych form kontroli w rejonie bezatomowym. Ale jest rzeczą jasną, że od stanowiska Związku Radzieckiego, tj. mocarstwa atomowego, które musiałyby wziąć na siebie bardzo daleko idące zobowiązania na wypadek dezatomizacji trzech państw Paktu Warszawskiego, zależy bardzo wiele. Stanowisko Związku Radzieckiego zostało też przedstawione właśnie w owym wspólnym komunikacie ogłoszonym 2 lutego. Komunikat ten wniósł szereg nowych momentów do dyskusji. I w tym komunikacie zaczęto od sprawy kontroli, która, jak wiadomo z praktyki, zawsze należy do najtrudniejszych.

Pierwsza nowość polega tu na uchyleniu warunku, od którego uzależniano dotychczas rozpoczęcie rokowań co do kontroli. Dotychczas takim warunkiem była uprzednia zgoda na samą zasadę strefy bezatomowej. Teraz rząd Polski i rząd ZSRR wyraziły gotowość rozpatrzenia i realizacji skutecznego systemu kontroli w proponowanej strefie bez uprzednich warunków.

Po drugie — komunikat inaczej ujął sprawę stosunku między planem Rapackiego a innymi propozycjami rozbrojeniowymi, zwłaszcza projektem redukcji obcych wojsk i zbrojeń konwencjonalnych. Komunikat polsko-radziecki wskazuje na możliwość powiązania dezatomizacji z następną redukcją obcych wojsk i zbrojeń konwencjonalnych. Ważne jest przy tym nie tylko wskazanie tej możliwości, ale i wyraźne stwierdzenie, że chodzi o redukcję wojsk i broni konwencjonalnych w tej strefie. A więc nie w ogóle w Europie, czy na całym terenie Paktu Atlantyckiego i Paktu Warszawskiego, ale jedynie i wyłącznie na terenie czterech państw objętych dezatomizacją. Jest to rzecz bardzo dużej wagi. Zawiera ona daleko idące uwzględnienie zastrzeżeń i postulatów, jakie wysuwały pod adresem planu Rapackiego koła w zasadzie przychylnie temu planowi na Zachodzie...“

Etap trzeci — rozpoczyna się z dniem 14 lutego 1958 r. W tym dniu min. A. Rapacki wręczył przedstawicielom dziesięciu państw w Warszawie noty rządu polskiego oraz memorandum na temat projektu utworzenia strefy bezatomowej w Europie Środkowej (dokumenty, patrz niżej). Komentując ten krok pisze „Trybuna Ludu“ (1958, nr 49, w artykule pt. „Memorandum rządu polskiego“ m. inn.:

„... Polski plan strefy bezatomowej został teraz przedstawiony światu w formie dokumentu dyplomatycznego. Jest to dokument, który systematyzuje wszystko to, co dotychczas zostało powiedziane przez rząd polski na temat planu strefy bez-

atomowej — w ONZ, Komisji Sejmowej Spraw Zagranicznych, w grudniowych rozmowach z przedstawicielami dyplomatycznymi państw zachodnich i we wspólnym komunikacie polsko-radzieckim z 2 lutego br. Jednocześnie jest to dokument, który zawiera szereg nowych myśli, wynikłych z uważnego śledzenia całej dotychczasowej dyskusji międzynarodowej nad planem Rapackiego, z chęci uwzględnienia konstruktywnych sugestii, jakie wysunięte zostały w toku dyskusji, oraz z chęci odpowiedzenia na zastrzeżenia i argumenty przeciwników. Memorandum polskie zawiera szerszą i bardziej rozwiniętą definicję samej strefy bezaatomowej. Dotychczas rozumiano pod słowem strefa bezaatomowa — obszar, na którym nie wolno będzie produkować i magazynować broni jądrowej. Teraz wprowadzone zostaje określenie: strefa bezaatomowa jest to obszar, na którym nie byłoby broni jądrowej i przeciw któremu broń jądrowa nie mogłaby być stosowana. Rozwinięcie definicji strefy bezaatomowej wynika stąd, że zaproponowane zostało uzupełnienie dotychczasowych zobowiązań wielkich mocarstw przewidzianych w związku z planem polskim...“

Warszawski tygodnik „Polityka“ 1958, nr 8, w artykule pt. „Ewolucji ciąg dalszy“ pisze m. i.:

„... 2 października 1957 r. świat po raz pierwszy usłyszał o planie strefy bezaatomowej. 14 II 1958 r. zostały skierowane do wszystkich zainteresowanych rządów, w tej liczbie i do rządu NRF, szczegółowo opracowane propozycje dyplomatyczne dotyczące wszystkich elementów planu. Już samo zestawienie tych dat pokazuje, z jaką systematycznością rząd polski pracuje na rzecz stworzenia strefy bezaatomowej...“ (a)

MEMORANDUM RZĄDU POLSKIEGO Z DNIA 14 II 1958 R. W SPRAWIE STREFY BEZATOMOWEJ W EUROPIE

„Trybuna Ludu“ 1958, nr 49, podaje następujący tekst memorandum polskiego, skierowanego do rządów dziesięciu państw w sprawie dalszego szczegółowego opracowania planu strefy bezaatomowej w Europie:

„Dnia 2 października 1957 roku Rząd PRL przedstawił na Ogólnym Zgromadzeniu Organizacji Narodów Zjednoczonych propozycję w sprawie utworzenia strefy bezaatomowej w Europie Środkowej. Rządy CSR i NRD oświadczyły gotowość przystąpienia do tej strefy.

Rząd PRL wychodził z założenia, że utworzenie proponowanej strefy bezaatomowej może doprowadzić do poprawy atmosfery międzynarodowej, ułatwić szersze rozmowy rozbrojeniowe i rozwiązanie innych spornych zagadnień międzynarodowych, podczas gdy kontynuowanie i upowszechnianie zbrojeń jądrowych musiałyby tylko prowadzić do dalszego usztywnienia podziału Europy na przeciwstawne bloki i skomplikowania sytuacji, zwłaszcza w Europie Środkowej. W grudniu 1957 roku Rząd PRL ponowił swoją propozycję na drodze dyplomatycznej.

Biorąc pod uwagę szerokie echo, jakie wywołała polska inicjatywa, i uwzględniając wnioski wynikające z dyskusji, która rozwinęła się nad tą propozycją, Rząd PRL przedstawia niniejszym bardziej szczegółowe rozwinięcie swoich propozycji, mogące ułatwić podjęcie rozmów i osiągnięcie porozumienia w tym przedmiocie.

I.

Proponowana strefa powinna objąć obszar Polski, Czechosłowacji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Niemieckiej Republiki Federalnej. Na jej terytorium nie byłaby produkowana ani magazynowana broń jądrowa, nie byłoby rozmieszczane sprzęt ani urządzenia przeznaczone do jej obsługi, użycie broni jądrowej przeciw obszarowi strefy byłoby zakazane.